

ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA Z VRATISLAVSKÉ CESTY

Doniach 20. června 1924

Právě jsem se vrátil z cesty do Kobieřice u Vratislavi, která tentokrát sloužila především jednomu konkrétnímu cíli. Tento speciální cíl však byl spojen se zcela obecným anthroposofickým posláním. Jde tedy o to, že, jak víte, si celá řada zemědělců z Anthroposofické společnosti přála, aby se pro ně uspořádal přednáškový kurz se zvláštním zaměřením na zemědělství a na otázky, které jsou se zemědělstvím spojeny. Skutečně zdaleka se tu sjeli lidé, kteří v naší společnosti zastávají profesi zemědělce, aby se ve vši vážnosti obohatili o takový úhel pohledu, který může být v této oblasti lidské činnosti poskytnut anthroposofickým výzkumem.

V tak praktické oblasti lidského života, jakou zemědělství bezesporu je, se samozřejmě jedná především o hlediska praktická a ne o nějaké teorie. Proto také byla očekávána především praktická hlediska.

Tento kurz byl uzavřeným a pro jeho účastníky mimořádně uspokojujícím setkáním, neboť všichni účastníci včetně těch členů představenstva Goetheana, kteří zde mohli být přítomni, paní dr. Steinerové, slečny Vreedeové a dr. Wach- smutha, mohli být hosty v zámku Kobieřice u našeho milého přítele hraběte Keyserlingka.

Nutno podotknout, že se nám zde dostalo přijetí, které bylo pojato ve zcela mimořádně anthroposofickém smyslu. Je třeba si uvědomit, že to nebyla zrovna maličkost na místě, odkud je to automobilem do Vratislavi dobré třičtvrtě hodiny, celé této společnosti nejen poskytnout prostor pro přednášky, ale taktéž ji hojně pohostit. Tato společnost se skládala z járku více než jednoho sta účastníků, kterým bylo třeba den co den poskytnout pohostinství.

Většinou okolo jedenácté se tato společnost dostavila do Kobieřice. V Kobieřici samotné účastníci bydlet nemohli; dojížděli sem většinou z Vratislavi. Poté začala přednáška, která trvala do jedné hodiny. Přednáška se pak záhy proměnila v snídani, přičemž hosté mohli využívat celý zámek a všechno, co k tomu patří, což bylo velmi zajímavé. To trvalo asi tak do půl druhé až třičtvrtě na dvě. Pak se ještě do tří hodin hovořilo o zemědělských otázkách. To tedy byla kobieřická část celého kurzu. Tak to šlo celých deset dní.

Vidíte tedy, s jakou ochotou jsme se zde setkali. K tomu ovšem musím říci, že to přesto pro hraběnkou a hraběte Keyserlingkovy nebylo snadné, aby tento kurz uspořádali, neboť to bylo už dávno slíbeno, já jsem však stále nemohl přijet. Proto sem do Domachu přijel již na Vánoční zasedání synovec hraběte Keyserlinkga, kterému tehdy bylo při odjezdu řečeno: Bud nám přineseš konkrétní slib, že se ještě v příštím půlroce tento kurz uskuteční, anebo se vůbec nevracej. S těmito vyhlídkami se zde synovec hraběte, který už také na světě vykonal leccos pozoruhodného, objevil a skutečně na mě tak naléhal, až jsem mu slíbil, že jakmile to bude jen trochu možné, tak se zemědělský kurz uskuteční.

Dříve to nešlo a tak jsme se tedy sešli o Svatodušních svátcích. Byla to pěkná svatodušní slavnost, taková opravdu anthroposofická.

Kobieřický statek a jeho okolí má v sobě něco velice zvláštního. K tomuto statku patří zemědělské pozemky o výměře třiceti tisíc jiter. Je to jeden z největších statků vůbec. Z oblasti zemědělství se tady tak dá vidět opravdu mnoho. A mnohé jsme také viděli, neboť nám bylo všechno ukázáno s neobyčejnou ochotou.

Jedné věci si člověk všimne ihned, jakmile do Kobieřice přijede a chce udělat první věc, totiž umýt si ruce: Okamžitě si všimne, že v umyvadle je železo. Půda v Kobieřici je totiž bohatá na železo. Mám skutečně za to, že tato půda by se dala nejrůznějším způsobem využít, protože obsahuje mimořádně vysoké množství železa.

Se železem jsem se pak skutečně setkával všude. Proto jsem také hned první odpoledne, když jsem se zdravil s domácími, řekl, že první, čeho si tady člověk všimne, je, že v Kobieřici je všechno ze železa: Už zmíněný synovec byl ve svých požadavcích jako ze železa, když se zde o vánocích objevil; půda je prosycena železem a vůbec vládne zde jakási cílevědomost a energičnost, takže jsem nemohl říci nic jiného než železná hraběnka a železný hrabě. Skutečně tu bylo i v morálním chování něco naprosto ocelového.

V tomto zemědělském kurzu se jednalo o to, abychom nejprve poznali, jaké jsou podmínky zdravého vývoje v různých oblastech zemědělství. Na takovém zemědělském statku existuje řada nadmíru zajímavých oblastí: růst rostlin, chov zvířat, lesní hospodářství, obhospodařování zahrady atakdále. No a potom to, co patří k těm nejzajímavějším věcem, a sice taje hnojení, které je opravdu velikým tajemstvím.

U všech uvedených oblastí jsme se snažili dobrat se nejprve určitých principů a souvislostí, které se zdají být v současné době z toho důvodu natolik významné, protože - ať tomu člověk věří nebo ne - právě zemědělství se díky materialistickému pohledu na svět nejvíce vzdálilo racionálnímu přístupu. Vlastně jen málokdo ví, že v průběhu posledních desetiletí došlo v zemědělství k tomu, že všechny produkty, díky kterým člověk vlastně žije, degenerují, a to s mimořádnou rychlostí.

A tak v současnosti, která je dobou přechodu od Káli Yogy" k věku světla, dochází nejen k degeneraci v oblasti morálního vývoje lidstva, ale velmi rychle degeneruje i to, co člověk svými opatřeními učinil ze země a z toho, co se nachází bezprostředně nad ní. Tato degenerace se dnes dá statisticky podchytit a mluví se o ní například i v zemědělských svazech, člověk je však proti ní bezmocný.

A tak si dnes můžejiž i materialistický zemědělec, pokud už načisto neotupěl a pokud trochu přemýšlí o věcech, které se každodenně nebo alespoň každoročně ukazují, přibližně spočítat, během kolika desítek let budou tyto produkty natolik degenerované, že ještě během tohoto století nebudou již s to posloužit člověku jako potravina.

Jedná se tedy přitom o otázku, která je v tom nejemenentnějším smyslu slova otázkou, abych tak řekl, kosmicky pozemskou. Právě v zemědělství se ukazuje, že je třeba ze sféry ducha získat síly, které jsou dnes naprosto neznámé a které nemají pouze ten význam, že by zemědělství poněkud vylepšily, ale které mají umožnit to, aby život člověka na zemi - vždyť člověk musí žít z toho, co země rodí - vůbec mohl ve fyzickém smyslu pokračovat dál.

Šlo tedy o velice důležité téma. A zásady, které jsem pak uvedl, abych ukázal, za jakých podmínek se nejrůznějším způsobem vyvíjejí rostliny, jak se vyvíjejí zvířata, tyto zásady, podle kterých je nutno hnojit a odstraňovat plevele a podle kterých lze zničit škůdce zemědělství, tedy parazity, podle kterých se můžeme vypořádat s chorobami rostlin, to všechno jsou dnes v oblasti zemědělství navýsost eklatantní otázky.

Poté, co byly probrány tyto zásady, přešlo se k tomu, co je nejprve třeba udělat, aby se dosáhlo reformy ve hnojení, reformy v boji s plevelem i s živočišnými škůdci rostlin, s parazity a také v potírání rostlinných chorob. V návaznosti na tento kurz a na rozhovory, které po kurzu každý den následovaly, se pak utvořil, jak to nazval hrabě Keyserlingk, kruh shromážděných anthroposofických zemědělců, který chce dále pracovat v nejtěsnější spolupráci s Přírodovědeckou sekci při Goetheanu. Přírodovědecká sekce by tak měla rozpracovat zásady podle podkladů, které by se týkaly geologických vlastností půdy i dalších půdních vlastností, možností krmení, hnojení, všech oblastí, které tady připadají v úvahu, blízkosti lesa, klimatických poměrů at- kdále. Jakmile zemědělští odborníci tyto údaje odpovídajícím způsobem vyhotoví, budou zde rozpracovány zásady, podle kterých pak bude možno provádět další pokusy. V nich by se mělo odzkoušet to, co bylo v podobě praktických pokynů uvedeno jak v kurzu samotném, tak i v následujících diskusích, tak aby každý mohl říci, třebaže mnohé vypadá ještě dnes velice podivné: Zkusili jsme to a ono to jde.

K tomu zde tedy má být tento kruh zemědělců, který bude velice úzce spolupracovat s Přírodovědeckou sekci a také se slečnou dr. Vreedeovou, protože astronomické údaje jsou k tomu rovněž nezbytné.

Samozřejmě, že se na tom bude nejrůznějším způsobem podílet vlastně celá Svobodná vysoká škola, především její Lékařská sekce. Tak aby tedy podle intencí, které byly během kurzu vypracovány našimi přáteli, jmenovitě hrabětem Keyserlingkem a panem Stegemannem, aby tedy tato věc probíhala v praktické oblasti příznivěji než mnohé, co za jiných vyhlídek v poslední době někteří lidé podnikli.

Podmínky úspěchu však spočívají v tom, a to bych chtěl skutečně zdůraznit, již po několikáté a opakovaně zdůraznit, že to, co bylo obsahem tohoto kurzu, zůstane nejprve duchovním vlastnictvím onoho kruhu zemědělců, onoho kruhu praktických zemědělců. Byli tam i zájemci o zemědělství, kteří do tohoto kruhu nemohli vstoupit. Těm bylo výslovně uloženo, aby to neběželi hned zatepla někomu vyprávět, jak je starým anthroposofickým zvykem. Neboť tyto věci mohou mít jen tehdy nějaký praktický význam, pokud to, co bylo náplní kurzu, zůstane nejprve v odborných kruzích a bude odzkoušeno samotnými zemědělci. Některé věci budou k odzkoušení potřebovat čtyři roky. Během této doby se to, co tu bylo v podobě praktických pokynů uvedeno, nedostane z okruhu zemědělské společnosti, protože nemá vůbec žádný smysl, aby se o těchto věcech jen mluvilo. Tyto věci jsou tu proto, aby se skutečně dostaly do životní praxe. Špatně pak bude jednat každý, kdo tyto věci slyšel a ihned je někde vybreptá.

To by asi tak bylo všechno, co se k tomuto, jak já věřím, plodnému zemědělskému kurzu vztahuje.

Ve Vratislavi se ráno o svatodušní pondělí uskutečnilo rovněž eurytmické představení,

kteřé bylo velice hojně navštíveno a které bylo také nadmíru příznivě přijato.

Kromě toho se konala ještě řada jiných akcí. Především dopoledne trvaly debaty o zemědělství zhruba od čtvrt na dvanáct až do tří hodin odpoledne. To bylo mimo Vratislav v Kobieřici, jak již bylo řečeno. Ostatní akce se konaly uvnitř Vratislavi - co bylo mezi tím, to bych uvedl později - a každý den byl zakončen anthroposofickou přednáškou pro členy Anthroposofické společnosti, která se zabývala hlavně karmickými otázkami, které zde již po řadu týdnů tvořily předmět našich úvah. Tyto otázky zde byly shrnuty v devíti přednáškách¹³. O celé této záležitosti jsem napsal krátkou zprávu do oběžníku¹³, který je přiložen ke Goetheanu, jež právě dnes vyšlo.

Je zde otištěna zpráva o celé vratislavské cestě. Při této příležitosti bych chtěl znovu zdůraznit: Z toho, co jsem zažil na nejrůznějších místech, v Praze, v Bernu, v Paříži a nyní opět ve Vratislavi, mohu říci, že to, co vzešlo z Vánočního sněmu¹⁴, tento ezoterický rys, který nyní prostupuje celou Anthroposofickou společnost, který je tím novým, který charakterizuje nově založenou Anthroposofickou společnost, a který zde dříve nebyl, že to je přijímáno všude skutečně od srdce. Je to přijímáno nejen se zřetelným uspokojením, ale i s mimořádným potěšením duše. Takže existuje reálná naděje, že teď, kdy Anthroposofická společnost získala díky Vánočnímu sněmu svou spiritualitu, kdy už i představenstvo v Dornachu pracuje vědomě spirituálně, že je teď skutečně všude vidět, jak se toto proudění nejen rozlévá, ale také jak ho účastníci ze srdce přijímají.

Velice zřetelně to bylo vidět na večerních přednáškách, na přednáškách pro členy Společnosti. Tato srdečnost, s jakou se setkaly přednášky v Kobieřici a Vratislavi, se projevila rovněž spirituálně-organizačním způsobem, neboť se jednalo o hluboké anthroposofické porozumění, které se také realizovalo, které se prosadilo až do hmoty. Postačí, když se zmíním o tom, jak posledního večera ve Vratislavi, v pondělí, byla tato cesta místo přednášky zakončena družným posezením. Přijeli sem členové skutečně zdaleka. Již dlouho se v německé oblasti nic podobného nekonalo, a tak se sem sjeli členové až z jižního nebo západního Německa, samozřejmě i z bližšího okolí, takže byly i velké sály notně přeplněné. Posledního večera, při našem přátelském posezení, poté co muselo v neděli hodně lidí - možná, že většina - odcestovat, bylo zde přítomno stále ještě na třístasedmdesát členů. Ti všichni byli zde ve Vratislavi při této večeri pohoštění domem Keyserlingků.

Musíte si tedy představit, že se do jednoho hostince ve Vratislavi muselo na nákladních autech dovést všechno, co bylo třeba k pohoštění třístasedmdesáti anthroposofů, kteří, jak jsem si při procházení sálem všiml, měli mimořádnou chuť k jídlu. - Ba, tak tomu bývá při prohlížení obrazů. Nikdy člověku tolik nevytráví, jako když se prochází obrazovou galerií; podobné je to zřejmě i při anthroposofických přednáškách. Ve Vratislavi se ten hlad zřejmě za všechny ty dny nashromáždil. Nejhezčí však bylo, že i když měli anthroposofové pořádný apetit, a že jich bylo třístasedmdesát, tak přesto ještě spousta jídla zbyla.

Tyto přednášky tedy tvořily závěr dne a celá tato akce tak byla na jedné straně zarámována zemědělským kurzem a na straně druhé anthroposofickými členskými shromážděními.

Mezitím probíhal kurz o uměleckém utváření řeči s paní dr. Steinerovou. Uskutečnila se dvě shromáždění vratislavské skupiny mládeže; proběhly dvě třídní hodiny. Poslední neděli se pak událo ještě něco. Přišel pan Kugelmann se svým divadelním souborem, se kterým na popud kurzu o utváření řeči, jenž se uskutečnil před dvěma roky v Goetheanu, založil nové umělecké jevištní hry. Společně nám pak zahráli Ifi- génii, což byla s ohledem na to, co z uvedeného kurzu vzešlo, velice slibná věc, zatím tedy velmi slibná věc.

Tato doba byla bohatě, opravdu bohatě naplněná. Takto se mohlo ovšem hodné předat členům Společnosti, kteří už dlouho postrádali možnost účasti na nějaké anthroposofické akci.

Vedle těchto záležitostí probíhaly také prohlídky zemědělských statků. Podívali jsme se na to, co bylo na statku k vidění, přičemž u těchto věcí hraje ve střední Evropě vždy určitou roli i to, co se tak zřetelně projevuje v absolutně se hroutící ekonomice. Mám na mysli ekonomický život obecně. Kobieřický statek je obhospodařován vskutku ukázkově. Zemědělství musí samozřejmě existovat dál, avšak ekonomický život je dnes v Německu ve strašném stavu. No a v pondělí, tuším o jedenácté hodině večer, byly všechny zmíněné akce u konce.

V úterý jsem pak mohl odjet do Jeny-Lauensteinu, kde několik našich mladších přátel společně s dr. Ilsou Knauerovou založilo léčebný a výchovný ústav pro děti nejen méně nadané, nýbrž pro děti skutečně konstitučně nemocné, které mají být vychovány a vyléčeny do té míry, jak to jen půjde. Tento ústav byl tedy, jak řečeno, založen. Já jsem to mohl poněkud inaugurovat a mohl jsem vidět první přijaté děti. Takže jsme tuto záležitost v Lauensteinu, nedaleko Jeny, mohli přivést na svět.

Přes Stuttgart jsem se pak vrátil sem do Domachu. Ve Stuttgartu je dnes, jak známo, velice skličující především to - odhlédneme-li od ostatních problémů - že ve Waldorfské škole, která v pedagogicko-didaktickém i duchovním směru dělá obrovské pokroky, panuje opravdu zoufalá ekonomická situace. Pomyslete jen, že jsem například musel dnes ráno uspořádat pátou třídu tak, aby ze dvou tříd vznikly třídy tři. Takže nyní máme pátou třídu a, pátou třídu b a pátou třídu c. Také třetí třídu máme ve třech odděleních. Většinu tříd máme jen ve dvou odděleních, a to i u tříd vyšších. Ve Waldorfské škole už máme více než osm set žáků. Ta věc se mimořádně dobře rozvíjí v pedagogicko-didaktickém směru, jakož i ve vztahu duchovním. Ekonomická situace Waldorfské školy je však přímo zoufalá, skutečně v nejvlastnějším smyslu slova zoufalá!

Musíte si uvědomit, že jsme ve Waldorfské škole měli, řekněme, v týdnech před vánocemi měsíční rozpočet asi 6 000-8 000 marek, což dnes v důsledku obrovského růstu cen potravin v Německu odpovídá měsíčnímu rozpočtu 25 000-27 000 marek. To je přirozeně strašlivá věc. Před nějakým časem jsme tak stáli před takovou finanční situací, kdy jsme nebyli schopni z těchto 25 000-27 000 marek měsíčního rozpočtu asi 15 000-17 000 zlatých marek vůbec pokrýt.

To je jistě skličující věc, která člověku leží na srdci jako nějaký balvan, neboť všechno

je zařízeno, máme učitelský sbor, který zahrnuje přes čtyřicet učitelů, máme přes osm set žáků. To vše se samozřejmě dá za takových ekonomických předpokladů jen velice těžce nést dál, konkrétně za takových hospodářských vyhlídek, jaké dnes v Německu jsou.

Díky obětavosti anthroposofických přátel jsme mohli v následujících třech, čtyřech nebo pěti měsících z tohoto měsíčního manka pokrýt 10 000 marek, takže už pak v posledních měsících zbývalo k pokrytí jen asi 6 000-7 000 marek měsíčně. I ty mohly být nakonec zaplacené, avšak pravdou zůstává, že v Anthroposofické společnosti, když přijde na věc a je třeba udělat něco prakticky, se mnohé dělá velice neprakticky.

Stačí si jen připomenout to, o čem jsem se krátce zmínil na jednom zasedání spolku Waldorfské školy, a co se, jak doufám, roznese hodně daleko - protože roznášet takové věci je mnohem důležitější než to, co anthroposofové v současnosti kolikrát roznášejí. Tehdy jsem řekl: V Německu máme při velice střízlivém odhadu 10 000 anthro- posofů. Kdyby se každý týden udělala sbírka, kdyby každý dal týdně jen 50 feniků, tak by to bylo každý týden od 10 000 anthroposofů 5000 marek, což by se určitě dalo poměrně lehce zařídit, jen kdyby to někdo skutečně zařídil. Takže jsem řekl: V Anthroposofické společnosti je tomu mnohdy tak, že naše zařízení jsou tak slabě fundována, že lidé, kteří by rádi dali k dispozici své peníze - taková je moje zkušenost - absolutně nevědí, jakým způsobem by to mohli udělat. Nicméně situace ve Waldorfské škole je i nadále velice složitá. Rád bych se při této příležitosti zmínil o tom, že díky obětavosti švýcarských přátel byla v poslední době pokryta značná část měsíčního rozpočtu. Částečně se tak stalo přímo, z velké části však také převzetím patronátu nad jednotlivými dětmi. Patron je ten, kdo za dítě na Waldorfské škole zaplatí měsíční rozpočet ve výši 25-27 marek. Výhledy této Waldorfské školy však přesto zůstávají velice, velice špatné a tísnivé.

Když by se našlo ještě 250-300 lidí, kteří by byli ochotni stát se patrony těchto dětí, a kdyby se nám lépe scházely členské příspěvky a kdyby ještě proběhla nějaká ta sbírka, tak by to vůbec nebylo těžké. K tomu je však přirozeně třeba též říci, že v současné době nastal v Německu naprosto nepopsatelný nedostatek peněz. Ne že by tu nebyly žádné hodnoty, ale přesto je zde takový nedostatek peněz, že není možná vůbec žádná cirkulace. Hospodářský život je tedy ve střední Evropě v opravdu zlém stavu.

To by tak asi byla zpráva, kterou jsem vám chtěl předat. Všechny tyto věci, to všechno, co se dnes na anthroposofickém poli děje, co dnes vyvěrá z antroposofické- ho hnutí, to vše ukazuje v současnosti velikou sílu. Podoba, do jaké se vyvinula Wal- dorfská škola, svědčí o velmi, velmi mocné síle, která v anthroposofii tkví. A to se ukazuje i v jiných případech.

Potřeba toho, co může anthroposofie poskytnout, existuje. Proběhl kurz řeči, tedy kurz uměleckého utváření řeči, který zahrnoval jen několik vyučovacích hodin, protože na to všechno skutečně nebylo dost času. Jenže se nám přihlásilo, tuším, 160 lidí

Závěrečná zpráva z Vratislavské cesty

nebo tak nějak. Během pěti hodin nelze poskytnout výuku řeči 160 lidem, takže se to muselo udělat tak, že vpředu sedělo asi 30 lidí, kterým se dostalo skutečné výuky; ostatní mohli jen poslouchat. Čili potřeba tu je, hluboká, intenzivní, dalekosáhlá potřeba. Jen kdybychom dokázali existující síly uvést jaksepatří do pohybu, pak bychom se jistě dostali s anthroposofickým působením velice daleko.

Je skutečností, že to, že se něco takového, jako tomu bylo ve Vratislavi, mohlo uskutečnit, je třeba připsat působení, jak už jsem se o tom zmínil, železného hraběte a železné hraběnky Keyserlingkových a rovněž našeho starého přítele rektora Bartsche, který působí již téměř stejně dlouho, jako působí anthroposofické hnutí. Pana Bartsche, který se již jako mladý muž začal zabývat anthroposofií a který se právě stal penzionovaným školním rektorem, který se však spolu s ostatními stále ještě cítí natolik mladistvě, že mě při své uvítací řeči, kterou pronesl prvního večera našich členských shromáždění, při našich přednáškách, nazval svým otcem, za což se pak musel během celých deseti dní jaksepatří kát!

To je tedy zpráva, kterou jsem vám chtěl podat, moji milí přátelé, o cestě, která vás bezpochyby musí zajímat už jen proto, že se snad přece jen podaří uvést něco, co vzešlo z anthroposofie, bezprostředně do života. Ukazuje se totiž, že v oblasti anthroposofie lze působit ve dvou směrech, ve směru navýsost spirituálním a ve směru zcela praktickém. Teprve tehdy však je toto působení v pořádku, jestliže se oba směry navzájem pronikají a spojují v plné harmonii.

Chyby, ke kterým může v anthroposofickém působení velice snadno dojít, vznikají právě díky tomu, že na jedné straně to, co je spirituální, nepřejde do skutečného života, že to zůstane určitým druhem teorie nebo, abych tak řekl, víry v slovo, již ani ne víry v myšlenku, nýbrž víry v slovo, a na druhé straně že se člověk nedobere skutečného poznání věcí, tak aby spiritualita mohla zasahovat do bezprostředního praktického konání.

Musíte si, milí přátelé, uvědomit jedno: Dnes už vlastně nikdo nerozumí podstatě hnojení. Jistě, instinktivně, podle tradice ze starých dob se to provádí dál. Avšak porozumět podstatě hnojení, kdo je toho dnes ještě schopen? Dnes už v podstatě nikdo neví - kromě lidí, kteří to mohou vědět díky duchovnímu poznání - co vlastně hnůj pro pole znamená, proč je hnůj v určitých oblastech nenahraditelný a nutný a jak s ním vůbec zacházet. Nikdo dnes například neví, že všechna ta minerální hnojiva jsou právě tím, co podstatným způsobem přispívá k oné degeneraci, o které jsem hovořil, ke zhoršování zemědělských produktů. Dnes si totiž každý myslí, že rostliny, že ano, ty potřebují k růstu určité množství dusíku a myslí si, že je úplně lhostejné, jakým způsobem se tento dusík zhotoví, odkud vlastně pochází. Ono to však lhostejné není, odkud pochází. Jedná se totiž skutečně o to, že mezi dusíkem a dusíkem je veliký rozdíl. Je rozdíl mezi dusíkem, který se vyskytuje ve vzduchu společně s kyslíkem, tedy mezi tímto mrtvým dusíkem a tím druhým dusíkem. Určitě nebudete popírat, milí přátelé, že je rozdíl mezi člověkem, který je živý a čilý jako rybička, a mezi mrtvolou, mezi lidskou mrtvolou. Jeden je mrtvý, druhý je živý a má duši.

Totéž platí i v případě dusíku a dalších látek. Existuje mrtvý dusík, tedy dusík, který se nachází v ovzduší a který je přimíchaný ke kyslíku. Tento dusík hraje znač-

nou roli v celém našem procesu dýchání i v procesu soužití se vzduchem. Tento dusík nesmí být živý, a to z jednoho prostého důvodu: Jestliže bychom žili v živém vzduchu, byli bychom ustavičně v bezvědomí. Aby byl vzduch mrtvý, aby byl mrtvý kyslík, aby byl mrtvý dusík, to je podmínkou toho, že lidé mohou dýchat takovým způsobem, aby mohli vědomě, rozvážně myslet.

Dusík, který se nachází v zemi, který se sem musí dostat s hnojem, který se musí utvářet pod vlivem veškerého nebe, tento dusík musí být živý.

Jedná se tedy o dvojí, o rozdílný dusík: Dusík, který je nad úrovní země, a dusík, který je pod ní. Ten jeden je mrtvý dusík, ten druhý je dusík živý.

A tak je tomu se vším. To, co je nutné pro další péči o přírodu, upadlo v průběhu věku materializmu zcela v nevědomí. Člověk dnes neví ty nejdůležitější věci. A tak se v jistých činnostech prostě pokračuje; samozřejmě, že na základě velice dobrého instinktu, avšak i ten pozvolna mizí. Tradice se vytrácí. Lidé budou hnojit pole s pomocí vědy. Brambory, obilí, všechno bude horší a horší.

Ono se už ví, že se tyto produkty zhoršují; je to statisticky podchyceno. Avšak zatím je zde averze vůči praktickým opatřením, které vycházejí z poznatků duchovního pohledu.

Aby člověk v těchto věcech správně viděl, aby je prohlédal, to má obrovský význam. Již jsem se o tom několikrát zmiňoval: Jestliže bude mít někdo magnetku, která neustále ukazuje určitým směrem, jeden hrot k severnímu magnetickému pólu, druhý hrot k jižnímu magnetickému pólu, tak ho bude každý považovat za dětinu, pokud by tvrdil, že důvody, proč jeden hrot ukazuje neustále na sever a druhý zase na jih, je třeba hledat uvnitř magnetky. Každý normální člověk řekne: Tady je země a tady je magnetka. Proč ukazuje magnetka jedním hrotem na sever a druhým na jih? Protože tady je severní magnetický pól a tady jižní magnetický pól; ty určují směr magnetky na jednu nebo druhou stranu. Celou zemi si člověk musí vzít na pomoc, aby mohl objasnit směr ukazovaný magnetkou. Z magnetky se vychází. Ten, kdo by si myslel, že příčina toho spočívá v magnetce, byl by považován za dětinu.

Takto dětinští však jsou lidé, když věří, že to, co dnešní věda konstatuje v bezprostřední blízkosti rostlin či v jejich nejbližším okolí, že to závisí na tom, co je tam vidět. Na růstu rostlin se podílí veškeré nebe i se svými hvězdami! To je třeba vědět. To je třeba si skutečně jednou uvědomit. Je třeba pochopit, že je zrovna tak dětinské věnovat se dnešní botanice, jako by bylo dětinské hovořit o magnetce způsobem, který jsem zde dnes naznačil.

Jisté věci si dnes může osvojit každý vzdělaný člověk, pokud má alespoň trochu smysl pro ty nejjednodušší podmínky anthroposofického života.

To, co jsem vůbec poprvé naznačil v Penmaenmawru¹⁵ v minulém roce, je mimořádně důležité. Lidé už dnes ani nevědí, jak se člověk a zvíře živí, nemluvě již vůbec o rostlinách. Výživa spočívá podle nich v tom, že člověk pojídá substance ze svého okolí. Vloží tyto substance do úst, odkud se pak dostanou do žaludku. Část z nich se tu uloží, část odchází. To, co se uložilo, je pak spotřebováno a posléze to jde také pryč, aby to bylo opět nahrazeno novými substancemi. Člověk si dnes výživu představuje naprosto materiálně a povrchně. Tak tomu ale není, že by z potravin, které člověk přijme

prostřednictvím vlastního žaludku, byly vybudovány kosti, svalovina či hmota ostatních tkání - vysloveně to platí jen pro lidskou hlavu. A všechno, co se díky trávicím orgánům v člověku šíří k dalšímu zpracování, to je jen stavebním materiálem pro jeho hlavu a rovněž tak pro všechno, co se ukládá v nervově-smyslovém systému a v tom, co k němu patří. Naproti tomu například substance pro systém končetin nebo samotné orgány látkové výměny, tedy substance, které jsou potřebné, aby se mohly vytvořit například duté kosti nohou nebo rukou, anebo aby se mohla vytvořit střeva pro látkovou výměnu, pro trávení, tyto substance nejsou vůbec tvořeny výživou přijatou pomocí úst a žaludku, ale jsou přijímány z celého okolí prostřednictvím dýchání a dokonce i prostřednictvím smyslových orgánů. V člověku neustále probíhá proces, kdy látky přijaté žaludkem proudí vzhůru a jsou využívány v hlavě, zatímco to, co je přijato v hlavě, popřípadě v nervově smyslovém systému ze vzduchu a z dalšího okolí, zase proudí dolů, aby se z toho staly orgány trávicího systému nebo končetiny.

Chcete-li tedy zjistit, z čeho se skládá substance vašeho palce u nohy, nepotřebujete se dívat na vaši stravu. Jestliže se zeptáte, odkud se vzala substance vašeho mozku, pak se musíte podívat na to, co jíte. Jestliže ale chcete znát substancí vašeho palce u nohy, pokud není substancí smyslů, například smyslů vnímajících teplo a tak dále - v tom případě je to také substance, která prošla žaludkem - pokud tedy chcete znát substancí kostry tohoto palce a tak dále, pak je tato substance přijímána prostřednictvím dýchání, prostřednictvím smyslových orgánů a část dokonce i prostřednictvím očí. To vše vstupuje, jak už jsem se zde o tom zmínil častěji, do orgánů v sedmiletém cyklu. Takže látkově je pak člověk, co se týče jeho systému končetin a látkové výměny, co se jeho orgánů týče, vystaven z kosmické substance. Jedině systém nervově- smyslový je vystaven ze substance telurické, tedy ze substance pozemské. To je tak fundamentálně důležitá věc, že jedině pokud si toto uvědomíme, můžeme posuzovat fyzický život člověka a zvířete. A nic, ani pouhé prostředky a cesty, jak se to dozvědět, nic nemá dnešní věda k dispozici. Pomocí dnešní vědy člověk nemůže něco takového vůbec zjistit. To totiž vůbec není možné. Protože pracuje-li dnešní věda pomocí svých prostředků, nemůže na něco takového vůbec přijít. To je prostě nemožné; tady není nejmenší naděje.

To jsou tedy věci, které je třeba vzít v úvahu. Proto dnes existuje takové odtržení teorie od praxe. Dnešní praxe je bezduchá; je to pouhá rutina.

To, co vyplyne z ducha, však přestane být nepraktickým, pokud to skutečně vyplyne z ducha. Tehdy to bude v nejmimentnějším slova smyslu praktické.